

gün süren sadâreti cephede geçen Hasan Paşa, gerek hastalığı gerekse büyük bir harekâtı tamamıyla planlayıp yürütecek kabiliyette bulunmaması yüzünden başarılı olamadı. İleriye sevkettiği Kemankes Mustafa Paşa idaresindeki kuvvetler ağustos başında Fokşan'da (Foczanı/Fokschany) yenildiği gibi kendisi de Fokşan mağlûbiyetinin intikamını almak, Bender ve Akkirman'ı kurtarmak amacıyla giriştiği harekât sırasında (TSMA, nr. E 1329/29, 32, 34) Rimnik (Rymnik) nehri yakınlarında Martineşti'de (Martineşti) bozguna uğradı. Geri çekilen kuvvetler Boza (Buza) suyunu geçerken büyük zayıyat verdiği için bu savaş Boza bozgunu olarak anıldı. Bender, Akkirman düştü, ardından Avusturyalılar 8 Ekim'de Belgrad'ı aldılar. Bunun üzerine Hasan Paşa azledilerek (5 Rebûllevvel 1204/23 Kasım 1789) yerine, İsmâil Kalesi kuşatması sırasında Ruslar'ı mağlûp eden efsanevi şöhrete sahip Cezayirli Gazi Hasan Paşa getirildi.

Sadrazamlıktan azledilmesinin ardından 19 Aralık'ta malları müsâdere edilmeksizin Tırhala sancağı ile Rusçuk muhafazasına gönderilen Hasan Paşa'nın ancak iki ay sonra vezâreti kaldırılarak mallarına el konuldu (BA, A.RSK, nr. 1589, s. 54) ve Bozcaada'ya sürgüne gönderildi. Eski efendisi Melek Mehmed Paşa'nın sadrazam olması üzerine iki buçuk yıl süren mâzûliyeti sona erdi. Haziran 1792'de vezir rütbesiyle Silistre valisi oldu, kırk gün sonra Hanya'ya nakledildi. Nisan 1795'te Mora'ya, ardından Kandiye ve Eylül 1796'da Hanya'ya, Ağustos 1797'de yeniden Mora muhassılığine getirildi. Bu sırada Fransa'nın Mısır'ı işgali üzerine savaşın Mora'ya sıçramasından korkulduğu için bu görevden alınıp vezâreti kaldırılarak önce Yenişehir'de (Tırhala), hemen ardından da 10 Muharrem 1213'te (24 Haziran 1798) dilediği yerde oturmak şartıyla emekliye sevk edildi (BA, MAD, nr. 7584, s. 20). On sekiz ay sonra yeniden vezâret pâyesiyile Bender muhafızı oldu, 1802'de tekrar emekli edilip Yenişehir'e gönderildiyse de kısa bir müddet sonra yine Bender'e yollandı. Bu son görevi sırasında Ruslar âni bir saldırı ile Bender'i kuşatıp teslim aldıkları gibi kendisini de esir olarak Rusya'ya götürdüler. Kurtulduktan sonra Yenişehir'e dönen Hasan Paşa'nın özellikle yaşlılık dönemine rastlayan hayli maceralı hayatı burada 1225 (1810) yılı dolaylarında sona erdi.

Kaynaklarda tedbirli, gözü pek, savaşçı bir kişiliğe sahip olarak tanıtılan Hasan

Paşa'nın emir altında iyi bir asker ve kumandan olmakla birlikte karar mercii olarak büyük askerî harekâtı yürütecek ve idare edebilecek yeteneği bulunmadığı belirtilir. Ayrıca bazı hayratı olduğu, Hotin'de bir cami yaptırttığı da bilinmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, HH, nr. 1204, 2002, 7917; BA, Ali Emîrî, III. Selim, nr. 24210; BA, MAD, nr. 7584, s. 12, 20; BA, A.RSK, nr. 1589, s. 54; TSMA, nr. E 1329/23, 24, 26-28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 38, 39, 54, 56, 58; nr. 8210; Enverî, Târih, İÜ Ktp., TY, nr. 5994, vr. 91^b-92^a; Hadîkatü'l-vüzerâ, s. 40-41; Edîb, Târih ("Teşrifâtı Naim Efendi Tarihi" adıyla nşr. A. Berker, TV, III/15 [1949] içinde), s. 231; Sefernâme-i Serdâr-ı Ekrem Yûsuf Paşa, İÜ Ktp., TY, nr. 3254, vr. 19^a-b, 24^a-b, 36^b-37^b, 38^a-b, 57^b vd.; Abdullah Lebîbâ, Târih-i Lebîbâ, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2158, vr. 98^a-b, 111^a-b, 121^a-b; Vâsîf, Târih, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3383, vr. 14^b-15^a; Nûrî, Târih, İÜ Ktp., TY, nr. 5996, vr. 145^b, 262^b; Cevdet, Târih, IV, 33, 62-87, 306-307; V, 4-6, 273; VI, 330; VIII, 95-96; Sicill-i Osmânî, II, 164; Danişmend, Kronoloji, IV, 66, 68-69, 488; Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, IV/1, s. 395, 530-531, 534, 549, 553, 557; IV/2, s. 444-446; E. Kuran, "Kahya (Ketkhudâ) or Dje-nâze Hasan Paşa", EP² (Ing.), IV, 455-456.

FERİDUN EMECECI

HASAN PAŞA, Niksârî (ö. 827/1424)

Osmanlı veziri ve Arap dili âlimi.

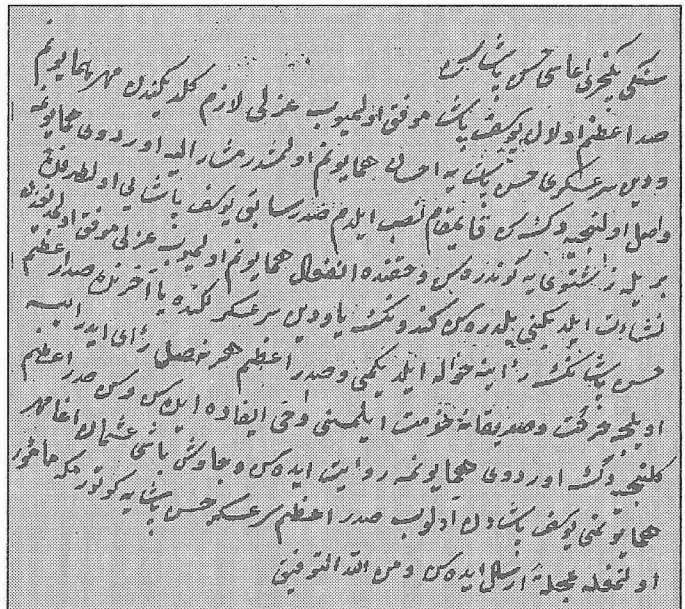
750 (1349) yılı civarında doğduğu tahmin edilmektedir. Kendisine "paşa" lakabı, Türkmenler'de âdet olduğu üzere babasının en büyük oğlu olması sebebiyle

verilmiştir. Babası, I. Murad devri âlimlerinden Afyonkarahisarlı Kara Hoca diye meşhur Alâeddin Ali Esved'dir. Niksârî nisbesini ya burada doğduğu veya bir süre bu şehirde yaşadığı için almış olmalıdır.

Yıldırım Bayezid, Çelebi Mehmed ve I. Murad dönemlerinin önemli bir şahsiyeti olan Hasan Paşa, çocukluk yıllarını babasının uzun süre müderrislik yaptığı İznik'te geçirdi. Burada babasından nahiv dersleri aldıktan sonra Aksaray Zincirli Medresesi'nde müderris olan babasının hocası Cemâleddin Aksarâyî'nin yanına gitti. Âlî Mustafa Efendi'nin Künhü'l-ahbâr'daki ifadesine göre (vr. 30^b) Hasan Paşa, bir süre beraber olduğu talebelik arkadaşı Molla Şemseddin Fenârî'den de istifade etmiştir.

Hasan Paşa, hayatının büyük bir kısmını müderrislik yaparak ve içlerinde Kutbuddin İznikî gibi âlimlerin bulunduğu birçok talebe yetiştirerek geçirdi. Ancak son yıllarında kazaskerlik (826/1422) ve vezirlik gibi bazı görevler üstlendi. Hoca Sâdeddin Efendi, Ankara Savaşı'na (1402) katılan Osmanlı emîrleri arasında Hasan Paşa'nın adını da sayar (Tâcü't-tevârih, I, 169). Ancak bu bilginin doğruluğu başka kaynaklarla teyit edilememektedir. Bursa'da eskiden beri adına bir cami ve medrese bulunduğu göre uzun süre burada ikamet ettiği ve görev yaptığı söylenebilir. Âşıkpaşazâde vezirler hakkında bilgi verirken Hasan Paşa'nın da adını kaydederek onun Bursa'da bir kervansaray yaptırdığını ve bunun yarı hissesini

Kethüdâ
Hasan Paşa'nın
sadrazamlığa
tayinine dair
III. Selim'in
hatt-ı hümayunu
(BA, Ali Emîrî,
III. Selim,
nr. 24210)

Medine vakfına tahsis ettiğini, sonradan oğullarının fakirleştiğini söyler (*Tarih*, s. 190).

Bazı araştırmacılar, Hasan Paşa adına inşa edilen cami ve medresenin Edirne'de olduğuna işaret ederek iki Hasan Paşa'yı birbirine karıştırmışlardır. Ancak kaynaklarda yer alan, "Kara Hasan Paşa mescidi, medresesi ve mektebi eski Gemlik yolu üzerindeki Deveciler Kabristanı'ndaydı. Burayı yaptıran Molla Alâeddin Ali Esved'in oğlu ulemâdan Kara Hasan Paşa'dır" ifadesi (meselâ bk. Ayverdi, s. 297), Edirne'deki Hasan Paşa ile Bursa'daki Hasan Paşa'nın ayrı kişiler olduğunu ortaya koymaktadır. Öte yandan Edirne'deki Hasan Paşa'nın mezar taşında "Hasan Paşa İbnü'l-Emîr el-a'zam ve'l-vezîr el-ekrem" ibaresi yazılıdır. Halbuki Niksârî nisbesini taşıyan Hasan Paşa'nın babasının adı Ali'dir.

827'de (1424) vefat eden Hasan Paşa'nın ölüm tarihi 800 (1397) olarak da kaydedilmektedir. Kaynaklar, kabrinin Bursa'da Deveciler Mezarlığı karşısındaki kendi medresesinde bulunduğunda birleşmektedir. İsmâil Belîğ Efendi'ye göre bu yer daha sonra sanayi çarşısı olmuş, Ekrem Hakkı Ayverdi'nin Şemseddin Misrî Efendi'den naklettiğine göre de yol için ortadan kaldırılmış olup yarım asır evvel mâmur iken bugün hiçbir izi kalmamıştır.

Hasan Paşa daha çok nahiv sahasındaki eserleriyle tanınmıştır. Bu alanda kaleme aldığı şerhler Osmanlı medreselerinde çokça okutulan kitaplar arasında yer alıyordu. Titiz bir ilim adamı olarak tanınan ve eserlerini sade bir dille kaleme alan Hasan Paşa, şerhlerinde Basra-Kûfe dil mektepleri arasındaki ilmi tartışmalara da temas etmiş ve genellikle Basra mektebinin görüşlerini tercih etmiştir.

Eserleri. Hasan Paşa'nın kaynaklarda zikredilen beş eserinden üçü günümüze kadar gelmiştir. Bursalı Mehmed Tâhir, bunların dışında ona ait başka eserlerin bulunduğunu kaydeder (*Osmanlı Müellifleri*, I, 271-272). 1. *el-İftitâh fî şerhi'l-Mişbâh*. Mutarrizî'nin, Osmanlı medreselerinde çok okutulan kitaplar arasında yer alan nahivle ilgili *el-Mişbâh* adlı eserinin şerhidir. Hasan Paşa bu eserinde, *el-Mişbâh*'ın diğer şerhlerinde eksik ve müphem bırakılan meselelere açıklık getirmiştir. Ayrıca diğerlerine göre daha derli toplu olan bu şerh üzerine Muslihuddin Mustafa Sürûrî ile Keçi Mehmed

Efendi tarafından birer hâşiye yazılmıştır. Eserin başta Süleymaniye Kütüphanesi olmak üzere (Serez, nr. 3313, 3331; Fâtih, nr. 4682; Antalya Tekelioğlu, nr. 538/2) birçok kütüphanede yazma nüshaları bulunmaktadır (hâşiye ve şerhlerin nüshaları için bk. Brockelmann, *GAL*, I, 293; *Suppl.*, I, 514). 2. *Şerhu'l-İzzî* (Süleymaniye Ktp., Cârullah Efendi, nr. 2088). İzzeddin ez-Zencânî'nin *Taşrîfü'z-Zencânî* (*el-İzzî*) diye bilinen sarf klasiğine yazmış olduğu şerhtir. 3. *Şerhu'l-Merâh*. Ahmed b. Ali b. Mes'ûd'un *Merâhu'l-ervâh* (*el-Merâh*) adıyla tanınan eserinin şerhidir. Süleymaniye Kütüphanesi başta olmak üzere (Fâtih, nr. 4830; Dârülmescnevî, nr. 535; Şehid Ali Paşa, nr. 2568) birçok kütüphanede yazma nüshaları mevcuttur (Brockelmann, *GAL*, II, 21; *Suppl.*, II, 14). Hasan Paşa'nın günümüze ulaşmayan iki eseri ise *el-Mî'râc* ve *el-Muşâhabe* adlarını taşımaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Âşıkpaşazâde, *Tarih*, s. 190; Âli Mustafa, *Künhü'l-ahbâr*, İÜ Ktp., TY, nr. 5959, vr. 30; Taşköprizâde, *eş-Şekâ'ik*, s. 32; Hoca Sâdeddin, *Tâcü't-tevârih*, I, 169; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1708; İsmâil Belîğ, *Târîh-i Bursa*, Bursa 1287, s. 289-291; Ayvansarayî, *Vefeyât-ı Selâtin*, s. 162; *Sicill-i Osmânî*, II, 117-118; *Osmanlı Müellifleri*, I, 271-272; *Hediyetü'l-Ârifin*, I, 287; Osman Nuri Peremeci, *Edirne Tarihi*, İstanbul 1940, s. 114; Brockelmann, *GAL*, I, 293; II, 21; *Suppl.*, I, 514; II, 14, 312; Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Li-vâst*, s. 32-33; Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisi II*, s. 297; Mustafa Bilge, *İlk Osmanlı Medreseleri*, İstanbul 1984, s. 127; Hüseyin Yazıcı, *Hasan Paşa: Hayatı, Eserleri ve el-İftitâh fî şerhi'l-Mişbah*'ı (doktora tezi, 1989), İÜ Ed.Fak.

HÜSEYİN YAZICI

HASAN PAŞA, Seyyid

(ö. 1161/1748)

Osmanlı sadrazamı.

Reşadiye'ye bağlı Kabalı köyünde doğdu. Babası bu köyün ileri gelenlerinden Çardaklızâde Mehmed Abdullah Ağa'dır. Doğduğu yerin Şebinkarahisar (Şarkikarahisar) sancağı sınırları içinde bulunması sebebiyle Karahisarlı lakabıyla da anılmıştır. Seyyidlik sıfatının Hz. Peygamber'in soyu ile doğrudan ilgisi yoktur.

Muhtemelen 1699 yılında İstanbul'a giderek Yeniçeri Ocağı'na kaydoldu. 1718'de Üsküdar çorbacılığı ve 1733'te çavuşbaşılık görevlerinde bulundu. Bir yıl sonra kul kethüdâsı olarak İran seferine katıldı. 1735 Eylülünde azledilip köyünde ikamet etmesi bildirildi. Ertesi yılın son-

larında tekrar Yeniçeri Ocağı'na dönerek 32. Bölüğün kethüdâlığını ve cebeciler ağa vekilliğini üstlendi. 1738 Şubat ayı sonlarında yeniden kul kethüdâsı oldu. Bu görevinde iken 1736'da başlamış olan Avusturya-Rusya savaşlarına, özellikle Vidin seraskeri Hacı İvaz Mehmed Paşa ile Timok nehri çarpışmalarına katıldı. Yeniçeri Ağası Abdullah Ağa'nın Vidin'de ölmesi üzerine 19 Rebîülevvel 1151'de (7 Temmuz 1738) bu vazifeye getirildi (BA, A.RSK, nr. 1572, s. 56).

Yeniçeri ağası sıfatıyla Avusturya ordusu ile yapılan Hisarcık çarpışmasında yararlılık gösterdiği gibi Adakale ve Belgrad'ın fethinde de önemli hizmetlerde bulundu. Özellikle Hisarcık ve Belgrad çarpışmalarındaki üstün gayretleri sebebiyle 15 Cemâziyelâhîr 1152'de (19 Eylül 1739) kendisine vezirlik verildi (BA, *Atik Vüzerâ Defteri*, nr. 2, s. 46). Yeniçeri ağalığı sıfatıyla vezirlik rütbesi verildiği için "ağa paşa" olarak anılmaya başlandığı bu devrede, İstanbul'da kış şartları dolayısıyla meydana gelen iâşe darlığı yüzünden çıkan karışıklıkların kontrol altına alınmasında etkili oldu.

Bu başarıları üzerine, Sadrazam Hekimoğlu Ali Paşa'nın azlinden sonra 4 Şâban 1156'da (23 Eylül 1743) sadrazamlık makamına getirildi. Seyyid Hasan Paşa'nın bu göreve tayininde Kızlarağası Beşir Ağa'nın rolü olduğu belirtilir. Onun sadrazamlığa getirildiği sıralarda, doğuda Nâdir Şah Osmanlı topraklarına yönelik askerî faaliyetlerde bulunuyordu. I. Mahmud, Nâdir Şah'ın ilerlemesi karşısında yeni sadrazamın bir ay içinde Üsküdar'a geçmesini ve İran seferi için hazırlıkların tamamlanmasını istedi. Ancak bu arada Kerkük'ü zapteden ve Musul'u kuşatmış bulunan Nâdir Şah'ın bu sonuncu mevki-de yenilgiye uğraması üzerine İran seferinden vazgeçildi ve Nâdir Şah'ın İstanbul'a gelen elçisi Fettah Ali ile yapılan görüşmeler sonrasında 9 Muharrem 1159'da (1 Şubat 1746) bir antlaşma imzalandı. Bu antlaşma ile IV. Murad devrindeki sınırlar esas kabul edildi.

Seyyid Hasan Paşa'nın sadâreti sırasında 1740'ta başlamış olan Avusturya ve-raset savaşları sürmekte ve hükümet merkezi Avrupa'daki olayları yakından takip etmekteydi. Bu mücadelenin tarafları olan Avusturya, İngiltere, Felemenk, Sicilyateyn ve Fransa devletlerinin İstanbul'daki elçileri davet edilerek hem aracılık teklifinde bulunulmuş, hem de sa-